

Výsledky výzkumu zaměřujícího se na porovnání hodnocení učebnic vzdělávací oblasti Člověk a společnost žáky, studenty a učiteli¹

Monika SUKOVÁ, Lubomír Vojtěch BAAR

The results of the research focused on comparison pupils, students and teachers evaluation of textbooks in the field of Human and Society

Abstract: The study focuses on the evaluation of history and education of citizenship textbooks (civic and social studies) among secondary school students, high school students and their teachers through a modified questionnaire by Zuzana Sikora (Sikorová, 2007a). According to the conducted research, which this study reflects, the most used textbooks are those from the publishing houses Nová škola, Fraus, Státní pedagogické nakladatelství (hereinafter referred to as SPN), Didaktis and Computer Media. Pupils and students were generally more critical of the textbooks than their teachers (the only exception was the SPN textbook for high vocational schools, for which teachers were highly critical). Using the data obtained from the questionnaire survey, a method was devised to compare opinions from teachers, pupils and students.

Key Words: The evaluation of textbooks; History; Education of citizenship, Method of Z. Sikorová.

1 Rozdílné přístupy při hodnocení učebnic

Pohled na význam a užitek tištěných učebnic je v současné době značně rozpolcený. Na jedné straně se vyzdvihují, na druhé zatracují. Převážně závisí na tom, kdo učebnici hodnotí a jaký má vztah ke vzdělávacímu procesu.

V rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost (se zaměřením na dějepis (dále také pouze D), výchovu k občanství (dále také pouze Vko), občanský a společenskovední základ (dále také pouze OSVZ) se učitelé základního vzdělávání převážně kloní k potřebě učebnice zachovat, jakožto učební oporu pro žáka, která je každému žákovi bezplatně poskytována, a zároveň jako sumarizovaný soubor dějepisných dat, které učitel používá pro svou vlastní přípravu (především vzhledem k problematice transformace a generalizace informací) (Knecht, Najvarová, 2008, s. 108). V rámci předmětových společenskovedních komisí tak učitelé na základních školách stále vybírají nejvhodnější učebnice, které by splňovaly jejich požadavky. Například, aby byly pro školu finančně dostupné, obsahově správné, pro žáky vzhledově atraktivní a zároveň aby obsahovaly doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále pouze MŠMT), což v rámci základního vzdělávání umožňuje škole učebnice nakoupit a bezplatně žákům poskytnout k užívání.

V současnosti má doložku MŠMT na druhém stupni základní školy 38 dějepisných učebnic a 19 pracovních sešitů. Ve vzdělávacím oboru výchova k občanství najdeme 18 učebnic a 1 pracovní sešit s platnou doložkou MŠMT (Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022, 2022). Podrobně jsou vypsány níže viz Tab. č. 1 a jejich kompletní citaci lze nalézt v Seznamu učebnic a jejich zkratk.

Tab. č. 1: Přehled nakladatelství, jejichž učební materiály pro dějepis a výchovu k občanství pro základní vzdělávání měly v roce 2022 platnou doložku MŠMT.

Dějepis			Výchova k občanství		
Nakladatelství	Počet učebnic	Počet pracovních sešitů	Nakladatelství	Počet učebnic	Počet pracovních sešitů
Fraus	4	3	Fraus	8	
Kartografie Praha	5		-		
Nová škola - DUHA, s. r. o.	4		-		
Nová škola, s. r. o.	4		Nová škola, s. r. o.	4	
SPL – Práce	10	5	SPL – Práce	4	
SPN	4	4	-		
Taktik International	4	4	-		
Prodos	3	3	-		
-			Albra	1	
-			Computer Media	1	
-			Fortuna	1	1

Zdroj: Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022, 2022.

Na středních školách se naopak pedagogové od užívání učebnic postupně odvracejí a považují je pouze za doplněk k dalším výukovým zdrojům, což může být způsobeno i nedostatkem vhodných učebnic. Že je učebnice kvalitní a má obsahové i formální náležitosti, se zjišťuje právě během schvalovacího procesu při udělování doložek od MŠMT. Bohužel učebnice na středních školách tímto procesem nemusí povinně projít, a tak nakladatelé a vydavatelé učebnic mají velmi nízkou motivaci o doložku u MŠMT žádat. Na komerční trh se proto dostává velké

množství učebnic s rozdílnou kvalitativní úrovní, které neprocházejí žádnou nezávislou kontrolu (srov. Suková, 2023).

Pro představu na středních školách má platnou doložku MŠMT pouze sedm učebnic OSVZ (pět z Computer Media, spol. s r. o., jedna z Didaktis, jedna z nakladatelství Olomouc; kompletní citace vypsána v Seznamu učebnic a jejich zkratk na konci studie) a šest učebnic dějepisu (tři z Didaktis, dvě z Kartografie Praha, jedna z vydavatelství Paseka; kompletní citace vypsána v Seznamu učebnic na konci studie) (Doložky pro SŠ květen 2022, 2022). Jak vidíme, jedná se o výrazně nižší počet učebnic oproti základnímu vzdělávání.

2 Záměry výzkumu

V důsledku takto problematické situace na trhu s učebnicemi jsou stále finálními hodnotiteli kvality a použitelnosti učebnic samotní učitelé z praxe, kterým ovšem zase chybí přehledná data o dostupných učebnicích, skrze které by je mohli objektivně a odborně srovnávat. Zároveň často zapomínají na fakt, že učebnice se primárně vytvářejí pro žáky a studenty, proto by měly být přizpůsobeny jejich věku po odborné i grafické stránce.

Z tohoto důvodu se k výzkumu, který na Katedře společenských věd Univerzity Palackého v Olomouci probíhal mezi roky 2022–2023, přistoupilo konstruktivisticky. Ve shodě s vybranými již dříve realizovanými výzkumy (například již zmiňovaný Knecht, Najvarová, 2008, 14 s.) se dala možnost vyjádřit se k učebnicím nejen učitelům, ale i žákům a studentům.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je rozdíl v hodnocení učebnic dějepisu a výchovy k občanství (občanského a společenskovedního základu) mezi žáky základního vzdělávání, studenty středních škol a jejich učiteli skrze modifikovaný dotazník Zuzany Sikorové (Sikorová, 2007a). Design výzkumu, složení a limitace zvoleného vzorku, stejně jako popis a důvody modifikace dotazníku jsme již popsali v předchozím článku (Baar, Suková, 2023, s. 813–815).

Ve výzkumu měly být objasněny následující otázky:

1) Jaké oblíbené jednotlivé řady učebnic dějepisu, výchovy k občanství a občanského a společenskovedního základu dosáhly?

2) Budou žáci a studenti vzhledem k jejich pubescenčnímu věku a mladé dospělosti k učebnicím výrazně kritičtější než jejich učitelé?

3) Je možné data od žáků a studentů získaná touto modifikovanou metodou využít v návazných výzkumech?

3 Zkoumaný materiál a výběr respondentů

Autoři výzkumu při výběru učebnic u základního vzdělávání vycházeli ze seznamu schvalovacích doložek MŠMT z roku 2022 (Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022, 2022) a do výběru zařadili učebnice dějepisu od nakladatelství Fraus, Nová škola, SPL– Práce, SPN, Taktik International, Prodos a Kartografie (kompletní citace vypsána v Seznamu učebnic a jejich zkratk na konci studie). Stejně postupovali v případě výchovy k občanství a vytvořili dotazníkové formuláře pro učebnice od nakladatelství Fraus, Nová škola, SPL– Práce, Albra, Computer Media, Fortuna (kompletní citace vypsána v Seznamu učebnic a jejich zkratk na konci studie).

V případě dějepisných středoškolských učebnic vložili do hodnotícího vzorku nakladatelství Didaktis pro jeho platnou doložku MŠMT (Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022, 2022; formuláře byly vytvořeny i pro další středoškolské učebnice s platnou doložkou, ale žádná ze škol tyto učebnice ve výuce nevyužívala), dále realizovali výběr dle seznamů nabízených učebnic na českém komerčním trhu (Dějepis, 2023). Ač výběr celkově obsahoval osm dějepisných učebnicových řad, školy využily kromě již zmíněných učebnic od nakladatelství Didaktis pouze učebnice nakladatelství SPN D SOŠ a SPN D G.

U středoškolských učebnic OSVZ se opět vycházelo primárně ze seznamu schvalovacích doložek pro SŠ (Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022, 2022). Do výběru se proto zařadila učebnicová řada Computer Media, spol. s r. o. a dále také učebnicová řada Společenské vědy pro střední školy od nakladatelství Didaktis. Dotazníkové formuláře pro učebnice z nakladatelství Olomouc sice byly vytvořeny, ale ani jedna z oslovených škol je ve výuce nepoužívala. Další učebnice OSVZ se vybíraly obdobně jako dějepisné středoškolské učebnice dle komerční nabídky knihkupectví Luxor (Společenské vědy, 2023). Stejně jako výše

se z vytipovaného vzorku učebnic (tentokrát pět) do výzkumu nedostaly všechny. Na školách se aktivně používá kromě učebnic Computer Media, spol. s r. o. a Didaktis pouze Občanská nauka pro střední odborné školy od nakladatelství SPN.

Z téměř 5 000 distribuovaných žákovských a studentských dotazníků se autorům výzkumu vrátilo téměř tři tisíce dotazníků, ale pouze 2 738 z nich bylo adekvátně vyplněno (z toho přes šedesát procent tvořili žáci sekundárního vzdělávání na základních školách). Z padesáti osmi distribuovaných učitelských dotazníků bylo do výzkumu zařazeno 56 dotazníků, přičemž 28 dotazníků hodnotilo učebnice základních škol, zbytek se zaměřoval na střední školy (zde je ovšem vhodné podotknout, že někteří pedagogové v rámci gymnazijních škol působí i na nižším stupni gymnázií, je tedy možné, že jeden pedagog odevzdal více dotazníků s ohledem na užívání různých učebnic v odlišných ročnících).

Při prvním průzkumu získaných dat se jako nejpoužívanější dějepisné učebnice na základních školách jeví učebnice od nakladatelství SPN, následně od Frause a posledně Nové školy. V případě učebnic k výchově k občanství bychom dle sebraného vzorku za nejpoužívanější nakladatelství označili Fraus, poté Novou školu a posledně nakladatelství SPN. Na středních školách se z tohoto pohledu při výuce dějepisu nejvíce užívá učebnice od nakladatelství SPN (SPN pro gymnázia a střední školy a dále také SPN pro střední odborné školy), výrazně méně Didaktis. U občanského a společenskovedního základu se Didaktis a Computer vyskytly pouze jednou, SPN se používalo na dvou námi sledovaných školách.

Tato mikrosonda do kvantity používaných učebnic od jednotlivých nakladatelství na základních a středních školách nám zdánlivě odpovídá na první kladenou otázku, tedy jaké oblíbenosti jednotlivé řady učebnic dějepisu, výchovy k občanství a občanského a společenskovedního základu dosáhly? Vidíme, že výše zmíněné učebnice se do výzkumu zařadily a jsou ve školství reálně používány. Tento fakt bychom ovšem neměli vnímat jako vypovídající údaj o jejich oblíbenosti. V českém školství bohužel mohou být aktivně využívány učebnice, které vzbuzují u učitelů, žáků a studentů velmi malý zájem a oblibu, ale školy

z různých důvodů (například ekonomický faktor) si nemůžou dovolit nákup jiných učebnic. Zjištění míry obliby je možné pouze na základě zodpovězení vícera otázek, které by umožňovaly respondentovi zaměřit se na různé vlastnosti učebnice a následně k ní zaujmout objektivní názorový postoj. (K těmto datům se dostáváme níže v Tab. č. 2 a Tab. č. 3, kde vždy na pravé straně tabulky vidíme absolutní pořadí zkoumané učebnice dle počtu získaných bodů vzhledem ke vzdělávacímu oboru.)

Přesto se skrze zmíněné údaje o kvantitě užívaných učebnic ve výzkumném vzorku můžeme ptát, jak je možné, že na středních školách se výrazně více používá SPN pro střední školy a gymnázia oproti učebnicím z nakladatelství Didaktis, které má na rozdíl od prvního jmenovaného nakladatelství stále platnou doložku MŠMT? Stojí snad zatím délka existence učební řady od nakladatelství SPN a tak i zvyk učitelů dějepisu na danou řadu? Při obdobném výzkumu v roce 2000 Hudecová dle dotazníkového šetření učebnici SPN zařadila mezi méně používanou (Hudecová, 2001, s. 328), ale dle srovnávací studie z roku 2010 její obliba narostla (Hudecová, 2010). „Dozrála“ snad nová generace učitelů, která si tyto učebnice oblíbila? A stane se to i v případě Didaktis? Na zodpovězení těchto otázek by bylo vhodné v budoucnu vést samostatný výzkum.

4 Vyhodnocení dotazníků

Autoři výzkumu získané dotazníky roztrídili a seskupili podle pozice respondenta ve vzdělávání (učitel versus žák a student), dle stupně vzdělávání, podle nakladatelství a následně dle vzdělávacího oboru (rozlišování D, Vko a OSVZ).

Poté se vytvořil aritmetický průměr bodů získaných z učitelských (Tab. č. 2) a stejně tak u žákovských a studentských (Tab. č. 3) dotazníků, které pocházely z jedné školy a se stejným vzdělávacím oborem.

V dalším kroku se tyto aritmetické průměry škol se stejnou pozicí respondenta ve vzdělávání, shodným stupněm vzdělávání, nakladatelstvím a vzdělávacím oborem sečetly a vydělily počtem škol v této skupině, čímž bylo dosaženo průměru v hodnocení.

Tab. č. 2: Průměrné hodnocení učebnic učiteli.

Stupeň vzdělávání –+ krycí značka školy (ochrana údajů školy; uloženo v archivu autorů), název nakladatelství, vzdělávací obor.	Součet bodů z jednotlivých učitelských dotazníků v rámci dané školy (interval délky ped. praxe učitele, aprobované předměty).	Celkový součet bodů ze všech dotazníků z dané školy dělený počtem respondentů udává průměrné bodové hodnocení za danou školu (zaokrouhleno).	Celkový součet bodů ze škol ze sledované skupiny dělený počtem škol ve skupině udává výsledné průměrné hodnocení učebnice (zaokrouhleno).	Absolutní pořadí dle počtu získaných bodů vzhledem ke vzděláva- címu oboru.
ZŠ-A, Fraus, D	91 (10-15, D, Č. j.)	91	255/3=85	2.–3.
Nižší gymnázium-B, Fraus, D	69 (2-5, D, Č. j.) 69,5 (5-10, D, Aj) 94,5 (10-15, Č. j., Hv, Env.v) 82,5 (>15, D, Č. j.)	315,5/4=79		
Nižší gymnázium-C, Fraus, D	85 (10-15, D, Vko)	85		
ZŠ-A, Fraus, Vko	68,5 (>15, Vko, D)	68,5	148,5/2=74	5.
Nižší gymnázium-B, Fraus, Vko	81,5 (>15, D, Č. j.) 74 (>15, D, Č. j.) 83,5 (5-10, D, Z)	239/3=80		
ZŠ-C, Fraus, Vko	-	-		
ZŠ-D, Nová škola, D	82 (0-2, NU) 91,5 (2-5, D, Z) 91,5 (>15, Aj, Rj)	265/3=88	179/2=90	1.
ZŠ-E, Nová škola, D	96,5 (>15, Aj, Nj) 85 (>15, D, Aj)	181,5/2=91		

ZŠ-F, Nová škola, VkO	100,5 (>15, VkO, Č. j., Spp) 80 (5-10, VkO, Aj) 90 (NU, Bi)	270,5/3=90	160/2=80	4.
ZŠ-D, Nová škola, VkO	60 (0-2, VkZ, Č. j.) 83,5 (2-5, D, Z) 66 (>15, D, Č. j.)	209,5/3=70		
ZŠ-G, SPN, D	86,5 (5-10, D, Vv) 85,5 (2-5, D, VkO)	172/2=86	420/5=84	4.
ZŠ-A, SPN, D	73,5 (>15, D, VkO)	73,5		
Nižší gymnázium-I, SPN, D	90,5 (>15, D, Č. j.) 90,5 (>15, D, Nj, Rj)	181/2=90,5		
ZŠ-J, SPN, D	80 (>15, D, Č. j.) 106,5 (>15, VkO, Č. j.) 84,5 (0-2, D, VkO)	271/3=90		
Nižší gymnázium-K, SPN, D	83,5 (5-10, D, Z) 81,5 (>15, D, Č. j.) 74 (>15, D, Č. j.)	239/3=80		
ZŠ-L, SPN, D	-	-		
ZŠ-A, SPN, VkO	-	-	-	-
SPgŠ-N, SPN, OSVZ	78,5 (2-5, OkV, Z)	78,5	176,5/2=88	3.
SPgŠ-O, SPN, OSVZ	73,5 (5-10, D, OSVZ) 77 (5-10, D, OSVZ) 61 (10-15, OSVZ, D) 81,5 (>15, OSVZ, Č. j., Nj)	293/3=98		

SOŠ-P, SPN <i>pro</i> SOŠ, D	75 (>15, D, Č. j.)	75	109,5/2=55	6.
SPgŠ-N, SPN <i>pro</i> SOŠ, D	34,5 (>15, D, Č. j.)	34,5		
G-Q, SPN, D	84 (10-15, OSVZ, D)	84	398,5/5=80	5.
G-I, SPN, D	72 (>15, D, Č. j.) 89 (>15, D, Č. j.)	161/2=80,5		
G-S, SPN, D	82,5 (5-10, D, Č. j.) 83 (10-15, OSVZ, Fj) 65 (>15, D, Č. j.) 112 (>15, D, OSVZ, Rj)	342,5/4=86		
G-T, SPN, D	82 (5-10-D,Z)	82		
SPgŠ-O, SPN, D	66 (10-15, OSVZ, D)	66		
G-S, Didaktis, OSVZ	81 (0-2, OSVZ, Z) 97,5 (5-10, OSVZ, D, Rj) 91,5 (NU, OSVZ, Fj)	270/3=90	90	2.
G-I, Didaktis, D	63 (>15, D, Č. j.) 63 (>15, D, Č. j.) 103,5 (>15, D, Nj, Rj)	229,5/3=76,5	170,5/2=85	2.-3.
G-U, Didaktis, D	94 (>15, D, Č. j.)	94		
G-Q, Computer Media, OSVZ	100 (10-15, OSVZ, D)	100	100	1.

Tab. č. 3: Průměrné hodnocení učebnic žáky základních škol a studenty středních škol.

Stupeň vzdělávání – krycí značka školy, název nakladatelství, vzdělávací obor.	Celkový součet bodů ze všech dotazníků z dané školy dělený počtem respondentů udává průměrné bodové hodnocení za danou školu (zaokrouhлено).	Celkový součet bodů ze škol ze sledované skupiny dělený počtem škol ve skupině udává výsledné průměrné hodnocení učebnice (zaokrouhлено). V závorce uveden počet bodů při umělém navýšení.	Absolutní pořadí učebnic dle počtu získaných bodů s ohledem na vzdělávací obor.
ZŠ-A, Fraus, D	8022/118=68	197/3=66 (66+16=82)	2.–3.
Nižší gymnázium-B, Fraus, D	4494/69=65		
Nižší gymnázium-C, Fraus, D	3628,5/57=64		
ZŠ-A, Fraus, Vko	8022/119= 67	190/3=63 (63+16=79)	6.
Nižší gymnázium-B, Fraus, Vko	4494/70=64		
ZŠ-C, Fraus, Vko	6450/109=59		
ZŠ-D, Nová škola, D	7701,5/117=66	130/2=65 (65+16=81)	4.–5.
ZŠ-E, Nová škola, D	7400,5/115=64		
ZŠ-F, Nová škola, Vko	6182/84=74	148/2=74 (74+16=90)	1.
ZŠ-D, Nová škola, Vko	6848,5/93=74		
ZŠ-G, SPN, D	5492/89=62	395/6=66 (66+16=82)	2.–3.
ZŠ-A, SPN, D	6994,5/105=67		
Nižší gymnázium-I, SPN, D	7082,6/103=69		
ZŠ-J, SPN, D	13746,5/178=77		
Nižší gymnázium-K, SPN, D	4981,5/83=60		
ZŠ-L, SPN, D	5472/91=60		

ZŠ-A, SPN, Vko	$7251,5/105=69$	69 (69+16=85)	2.
SPgŠ-N, SPN, ON pro SOŠ	$4976,5/69=72$	136/2=68 (68+16=84)	3.
SPgŠ-O, SPN, ON pro SOŠ	$7896,5/124=64$		
SOŠ-P, SPN pro SOŠ, D	$4500/75=60$	121/2=61 (61+16=77)	6.
SPgŠ-N, SPN pro SOŠ, D	$9439/156=61$		
G-Q, SPN, D	$4138,5/60=69$	327/5=65 (65+16=81)	4.-5.
G-I, SPN, D	$3005,5/48=63$		
G-S, SPN, D	$14496,5/201=72$		
G-T, SPN, D	$7559,5/126=60$		
SPgŠ-O, SPN, D	$4770/76=63$		
G-S, Didaktis, OSVZ	$1003/15=67$	67 (67+16=83)	4.-5.
G-I, Didaktis, D	$1785,5/26=69$	69 (69+16=85)	1.
G-Q, Computer Media, OSVZ	$3809/57=67$	67 (67+16=83)	4.-5.

Získaná data se vyhodnocovala dle bodové stupnice, kterou navrhl Sikorová. V prvním návrhu Sikorová (2007a, s. 49–50) uvádí bodovou škálu tvořenou pěti skupinami, kde maximální možný počet bodů činil 180 a jednotlivé skupiny byly kategorizovány sestupně po třiceti bodech. Poslední skupinu tvořila bodová hranice 60 a méně bodů, kde právě 60 bodů představovalo minimum, aby učebnice mohla být ve vzdělávání použita. V druhé verzi (Sikorová, 2007 b, s. 35), podle které se sestavoval zde uváděný dotazník, Sikorová již bodovou škálu neužívá. Pouze součtem bodů jednotlivých kategorií určila maximální počet bodů 112 a zároveň doporučila, že by počet bodů neměl klesnout pod 70 bodů. Z těchto dvou zdrojů autoři výzkumu vytvořili novou bodovou stupnici.

Tab. č. 4: Hodnocení učebnic dle bodového hodnocení Sikorové a podle modifikovaného bodového hodnocení.

Pořadí skupiny	Skóre dle první verze bodového hodnocení u Sikorové:	Skóre dle modifikovaného bodového hodnocení:	Interpretace:
1.	180 – 150 bodů	112 – 101 bodů	Vynikající výsledek, učebnice pravděpodobně budzcela vyhovovat vašim potřebám i potřebám vašich žáků.
2.	150 – 120 bodů	100 – 91 bodů	Naprosto vyhovující; drobné nedostatky a nevýhody půjdou zřejmě snadno upravit či doplnit.
3.	120 – 90 bodů	90 – 81 bodů	Učebnice bude zřejmě vyhovovat vašim potřebám; v některých ohledech může vyžadovat vaše úpravy, ale v zásadě byste s ní měl/a být spokojen/a.
4.	90 – 60 bodů	80 – 71 bodů	Podprůměrný výsledek; zvažte, zda přednosti učebnice vyváží její nedostatky a hlavně, zda a jak se můžete s nedostatky vypořádat.
5.	60 – 0 bodů	70 – 60 bodů	Učebnice neodpovídá požadavkům a zřejmě by nevyhovovala vašim potřebám.

Zdroj: Šedé části tabulky vychází z výzkumů Zuzany Sikorové (2007a, s. 49–50; 2007 b, s. 35).

Dle tabulky č. 4 se do hodnocení učebnice podle učitelských dotazníků nedostala učebnice SPN D SOŠ s 55 body, protože dosahuje nízkých kvalitativních hodnot. Pátá skupina zůstala neobsazena. Do čtvrté s podprůměrným výsledkem (74 bodů) zařadili učitelé učebnici Vko nakladatelství Fraus a hraniční hodnoty dosáhly učebnice Výchovy k občanství od Nové školy a dějepisná učebnice SPN D G. Až na učebnici Computer Media, kterou ovšem hodnotil pouze jeden učitel, a proto je toto hodnocení zkreslené, se zbytek učebnic v průměru dostal při

hodnocení do bodové škály 81 až 90 bodů a umístili se ve třetí skupině. Zde by bylo vhodné opětovně odkázat na Sikorovou (2007a, s. 50), která u bodové stupnice směrem k učitelům dodává, že: „... *Celkový součet je samozřejmě orientační údaj. Výsledné skóre může být například relativně nízké, avšak z vašeho hlediska podstatné vlastnosti mohou být v učebnici zastoupeny dobře.*“ Poukazuje na výrazný faktor subjektivity při hodnocení touto metodou, což se nám užitím průměrování hodnotících dotazníků (výjma Computer media, viz výše) zdařilo potlačit.

Přesuňme se nyní k hodnocení učebnic žáky a studenty.

Dle průměrného bodového hodnocení žáky a studenty se pouze jedna učebnice (Nová škola, Vko) umístila ve čtvrté kategorii, tedy vykazuje podprůměrný výsledek. Zbytek učebnic neodpovídá jejich požadavkům a potřebám.

Při detailnějším průzkumu dat, zároveň vidíme podstatný rozdíl ve výsledcích mezi jednotlivými školami. Významný rozdíl mezi nejvyšším průměrným hodnocením a nejnižším průměrným hodnocením v rámci skupiny SPN D vidíme mezi školami ZŠ-J a Nižší gymnázium-K (případně také ZŠ-L) v hodnotě 17 bodů, dále mezi G-S a G-T činící 12 bodů. Nižší přesto podstatný rozdíl v podobě 8 bodů nalézáme při hodnocení Fraus pro Vko mezi ZŠ-A a ZŠ-C a ve skupině SPN pro OSVZ mezi SPgŠ-N a SPgŠ.

Autoři výzkumu předpokládají, že hlavním činitelem rozdílných výsledků jsou učitelé působící na jednotlivých školách. Tam, kde učitelé vedou žáky a studenty k práci s učebnicí (práce s textem), je výsledné hodnocení učebnic vyšší, protože dotazovaní texty znají, chápou výstavbu textu i důležitost učebnic. Jedná se ovšem pouze o domněnku založenou na pozorování školní reality na škole ZŠ-D ve dvou předmětech D a Vko bez širšího výzkumného vzorku. Přesto autoři doporučují danou myšlenku podrobit vědeckému bádání.

Průměrné hodnocení učebnic žáky a studenty se v další fázi výzkumu porovnávalo s výsledky hodnocení učebnic učiteli ze sledovaných škol.

Při porovnávání průměrně získaných bodů se ukázalo, že žáci a studenti přistupovali k hodnocení učebnic o poznání negativněji (Tab. č. 3) oproti jejím učitelům (Tab. č. 2) (jediná výjimka byla v podobě učebnice SPN D SOŠ, kterou obě skupiny sice hodnotí velmi negativně, ale učitelské

názory ji v průměru posunuly výrazněji níže než ostatní jimi hodnocené učebnice). Tato část vyhodnocování dotazníků tak zodpověděla druhou výzkumnou otázku a potvrdila domněnku autorů studie, že žáci a studenti přistupují k učebnicím prokazatelně kritičtěji než jejich učitelé.

K podobnému zjištění dospěla i Michaela Novotná (2016, s. 76): „... u této učebnice žáci častokrát zvolili i možnost jiné, kde dopisovali často protichůdné názory, v 9 případech dokonce uvedli, že se jim na učebnici nelíbí nic. Na rozdíl od učitelů, žáci nešetřili ani kritikou proti používaným učebnicím. Učebnice *Občanská výchova* od nakladatelství *Fraus* a učebnice *Výchova k občanství* byly kritizovány kvůli přílišné teoretičnosti, na zbylých dvou učebnicích vadila žákům nejvíce jejich zastaralost...“ Pro srovnání uvádíme i starší literaturu v podobě Knechta a Najvarové (2008, s. 113–114), když odkazují na výzkum Von Borriese (1995), která ve svém výzkumu prokázala, že žáci jsou kritičtější než učitelé. Knecht a Najvarová v závěru článku shrnují, že: „... žáci hodnotí učebnice poměrně kriticky, a to i v mezinárodním srovnání...“ a zároveň poukazují na problematiku přeceňování názoru žáků, kteří mohou učebnici hodnotit v rozporu s odborným vědeckým výzkumem.²

Závěr

Na závěr autoři textu reagují na třetí výzkumnou otázku, zabývající se využitelností modifikovaného dotazníku Z. Sikorové při návazných výzkumech pracujících s názory žáků a studentů.

Rozptyl rozdílu žákovského (tj. i studentského) ku učitelskému hodnocení se pohybuje od 6 do 25 bodů.³ Aby bylo dosaženo srovnatelných výsledků, musí se povýšit průměrné bodování žáků a studentů o 16 bodů (průměr rozdílu v bodování žáků a studentů proti učitelům). Po tomto umělém navýšení by se do čtvrtých bodových kategorií vytvořených pro hodnocení učebnic žáky a studenty dostaly učebnice SPN D SOŠ a *Fraus* Vko. Zbytek učebnic by se přesunul do třetí skupiny.

Pro přehlednost je tento krok vhodný a vytváří cestu, jak získávat relevantní data od žáků a studentů ku názorům učitelů. Bude-li to návazný výzkum vyžadovat, je možné stanovit hladinu umělého navýšení zvlášť pro žáky základních a zvlášť pro studenty středních škol při rozdělení

těchto skupin při zjišťování průměru rozptylu (žáci ku učitelům, studenti ku učitelům).

Autoři textu zároveň upozorňují, že tímto krokem se výzkum mírně odklání od konstruktivistického pojetí, protože při umělém zvýšení bodů předpokládáme neschopnost žáků a studentů se vyjádřit a zastávat určitý názor. Právě jejich kritický pohled, jakožto konečných uživatelů učebnice, pokládají autoři studie za zásadní a mělo by být na něj při použití této modifikované metody pamatováno.

Poznámky:

- ¹ Tento studie představuje jeden z výstupů projektu IGA_PdF_2022_018 *Vývoj a proměny obsahů učebnic společenských věd před rokem 1989 a po něm*. Na vzniku studie se kromě zmíněných autorů podílely také studentky katedry společenských věd PdF UPOI Kristýna Julíčková a Beáta Bednářová (terénní práce – distribuce dotazníků).
- ² Ve spojitosti s vyhodnocováním dotazníkového šetření a názory, které žáci a studenti skrze dotazníky projeví, by autoři studie chtěli podotknout, že studenti středních škol vykazovali vyšší míru zodpovědnosti za svůj projevovaný názor, pochopení kladených dotazů a disciplíny při používání značícího symbolu oproti žákům základního vzdělávání, což ovšem odpovídá vývojovému stupni žáků (pubescentní věk u žáků oproti mladé dospělosti u studentů).
- ³ Pro získání objektivnějšího hodnocení učitelských dotazníků na základě průměrného hodnocení, jsme se rozhodli z porovnávání vyloučit učební řadu Computer Media, OSVZ, protože jsme získali hodnotící dotazník pouze od jednoho učitele.

Literatura a internetové zdroje:

BAAR, L. V., SUKOVÁ, M. Hodnocení kvality učebnic dějepisu a občanské nauky žáky na druhém stupni základních škol a na středních školách. In *Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky 2022*. Brno: Masarykova univerzita, s. 813–815. 2022 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2022.pdf?fbclid=IwAR3GjoCcE7qY4OxAHtPPIzUzLCcecGiEFp1t-edLte9KGotvTZyygX0Dqi4.

- Dějepis: Učebnice pro střední školy a gymnázia*. Luxor [online]. Praha [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://www.luxor.cz/c/9830/knihy-ucebnice-pro-ss-dejepis>.
- Doložky pro SŠ, květen 2022. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/dolozky-ucebnic-a-ucebnich-materialu-pro-stredni-vzdelavani>.
- HUDECOVÁ, D. Jak učitelé využívají a hodnotí učebnice dějepisu. *Pedagogika*, 2001, roč. 51, č. 3, s. 327–336.
- HUDECOVÁ, D. Používání učebnic dějepisu v praxi. Vyhodnocení průzkumu „Používání učebnic dějepisu v praxi“. *Clanky RVP* [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/7237/POUZIVANI-UCEBNIC-DEJEPISU-V-PRAXI.html>.
- KNECHT, P. Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic. In *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 107–120.
- NOVOTNÁ, M. Používané učebnice občanské výchovy a základů společenských věd. České Budějovice, JČU, 2016. Diplomová práce. Dostupné z: <https://dspace.jcu.cz/handle/123456789/32913>.
- Schvalovací doložky učebnic – k 25. listopadu 2022: Seznam ZŠ 2022-11-25 web. xlsx, 2022. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/58813/>.
- SIKOROVÁ, Z. Hodnocení a výběr učebnic v praxi. *Researchgate* [online]. Ostrava, 2007a [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Zuzana-Sikorova/publication/40363171_Hodnoceni_a_vyber_ucebnic_v_praxi/links/57094a5708ae2eb9421e2e54/Hodnoceni-a-vyber-ucebnic-v-praxi.pdf.
- SIKOROVÁ, Z. Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol. In *Hodnocení učebnic*, s. 31–40. *Paido* [online]. Brno, 2007 b [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/weduresearch/publikace/pvtp07.pdf>.
- Společenské vědy: Učebnice pro střední školy a gymnázia*, 2023. Luxor [online]. Praha [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://www.luxor.cz/c/9815/knihy-ucebnice-pro-ss-spolecenske-vedy>.
- SUKOVÁ, M. Udělování schvalovacích doložek u středoškolských učebnic dějepisu. In *Teachers4Future 2021, Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů XV*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2023.

Seznam učebnic a jejich zkratky:

Dějepisné učebnice pro ZŠ od nakladatelství Fraus (v textu pouze Fraus, nebo Fraus D):
 LOVČÍ, R. a kol. *Dějepis 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2021–2022. Škola s nadhledem. (Platná doložka)

- FRONK, V. a kol. *Dějepis 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2015. (Platná doložka)
- Kolektiv autorů. *Dějepis 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2016. (Platná doložka)
- PARKAN, F. a kol. *Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2017. (Platná doložka)
- ŠIMONOVÁ, P. a kol. *Ekologická a environmentální výchova pro 2. stupeň ZŠ a příslušné ročníky víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. (Platná doložka)
- BĚLOHLAVÁ, E. *Mediální výchova pro 2. stupeň ZŠ a příslušné ročníky víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2020. (Platná doložka)
- KAŠOVÁ, J., ISTENČIN, L. *Výchova k finanční gramotnosti*. Plzeň: Fraus, 2020. (Platná doložka)
- KÜHNLOVÁ, H. *Život v našem regionu pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007. (Platná doložka)
- DRÁBKOVÁ, B.A. kol. *Etická výchova*. Plzeň: Fraus, 2012. (Platná doložka)

Dějepisné učebnice pro ZŠ od nakladatelství Kartografie (v textu pouze Kartografie):

- MANDELOVÁ, H. a kol. *Pravěk, starověk. Dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie, 1995. (Platná doložka)
- MANDELOVÁ, H. a kol. *Středověk. Dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie, 1996. (Platná doložka)
- MANDELOVÁ, H. a kol. *Novověk I, II. Dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie, 2012. (Platná doložka)
- MANDELOVÁ, H. a kol. *Dějiny 20. století. Dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie, 2001. (Platná doložka)
- SEMOTANOVÁ, E. *Atlas českých dějin. Dějepisné atlasy pro střední školy*. Praha: Kartografie, 2015. (Platná doložka)

Dějepisné učebnice pro ZŠ od nakladatelství Nová škola (v textu Nová škola, nebo Nová škola D):

- BEDNAŘÍKOVÁ, J. a kol. *Dějepis 6: vzdělávací oblast Člověk a společnost. Pravěk, starověk*. Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2022. (Platná doložka)
- VYKOUPILOVÁ, L. a kol. *Dějepis 7: vzdělávací oblast Člověk a společnost. Středověk, počátky novověku: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2020. (Platná doložka)

ČAPKA, F. *Dějepis 8: vzdělávací oblast Člověk a společnost: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. Novověk. Šesté vydání.* Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2020. (Platná doložka)

ČAPKA, F. *Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost. Novověk, moderní dějiny.* Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2015. (Platná doložka)

Dějepisné učebnice pro ZŠ od nakladatelství Práce (v textu pouze Práce):

AUGUSTA, P. a kol. *Pravěk a starověk: dějepis pro základní školy a víceletá gymnázia.* Úvaly: Albra. Práce, 2008.

AUGUSTA, P. *Dějiny pravěku a starověkého Orientu; Dějiny starověkého Řecka a Říma.* Praha: Práce, 1997.

AUGUSTA, P. *Dějiny starověkého Řecka a Říma.* Praha: Práce, 1994.

PICKOVÁ, D. a kol. *Dějiny středověku a raného novověku.* 1. díl. Úvaly: Albra. Práce, 2005.

AUGUSTA, P. a kol. *Dějiny středověku a raného novověku.* 2. díl. Úvaly: Albra. Práce, 2008.

BENEŠ, Z. *Dějiny středověku a raného novověku.* 3. díl. Úvaly: Albra. Práce, 2005.

Dějepisné učebnice pro ZŠ od Státního pedagogického nakladatelství – SPN (v textu SPN, nebo SPN D):

VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 6: pravěk a starověk: pro základní školy.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2015. (Platná doložka)

VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 7: pro základní školy. Středověk a raný novověk.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2014–2015. (Platná doložka)

VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 8 pro základní školy: novověk.* 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2014. (Platná doložka)

VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2009. (Platná doložka)

Dějepisné učebnice pro ZŠ od Taktik International (v textu pouze Taktik):

GRÜNHUTOVÁ, P. *Hravý dějepis 6: pravěk a starověk: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP.* Praha: Taktik, 2015. (Platná doložka)

MÁCHA, P. *Hravý dějepis 7: středověk a raný novověk: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP.* Praha: Taktik, 2017. (Platná doložka)

MÁCHA, P. *Hravý dějepis 8: novověk: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP*. Praha: Taktik, 2016–2018. (Platná doložka)

JEDLIČKOVÁ, L. *Hravý dějepis 9: učebnice pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Taktik, 2019. (Platná doložka)

Dějepisné učebnice pro ZŠ od Prodos (v textu pouze Prodos):

MIKULENKOVÁ, L. *Dějepis 6*. Olomouc: Prodos, 2016.

MIKULENKOVÁ, L. *Dějepis 7: středověk*. Olomouc: Prodos, 2012. (Platná doložka)

TRAPL, M.A. kol. *Dějepis 8: novověk*. Olomouc: Prodos, 2009. (Platná doložka)

BUREŠOVÁ, J. a kol. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2008. (Platná doložka)

Učebnice výchovy k občanství pro ZŠ od nakladatelství Fraus (v textu Fraus, nebo Fraus VkO):

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. (Platná doložka)

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 7; Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. (Platná doložka)

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 8; Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. (Platná doložka)

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 9 pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006–2007. (Platná doložka)

Učebnice výchovy k občanství pro ZŠ od nakladatelství Nová škola (v textu Nová škola, nebo Nová škola VkO):

SKÁCELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2019. (Platná doložka)

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2020. (Platná doložka)

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Brno: Nová škola, s. r. o. Duhová řada, 2021. (Platná doložka)

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola. Duhová řada, 2014. (Platná doložka)

Učebnice výchovy k občanství pro ZŠ od nakladatelství Albra (v textu Albra, nebo Albra VkO):

VALENTA, M.A. kol. *Občanská výchova 6: pro 6. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA, spol. s r. o., 2015.

VALENTA, M.A. kol. *Občanská výchova 7: pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA, spol. s r. o., 2017.

VALENTA, M.A. kol. *Občanská výchova 8: pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA, spol. s r. o., 2020. (Platná doložka)

VALENTA, M.A. kol. *Občanská výchova 9: pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA, spol. s r. o., SPL – Práce, 2022.

Učebnice výchovy k občanství pro ZŠ od nakladatelství Computer Media (v textu pouze Computer Media):

NAVRÁTILOVÁ, P. a kol. *Finanční gramotnost*. Prostějov: Computer Media, 2021. (Platná doložka)

Učebnice výchovy k občanství pro ZŠ od nakladatelství Fortuna (v textu pouze Fortuna):

JAKEŠ, P. a kol. *Finanční gramotnost pro druhý stupeň základní školy*. Praha: Fortuna, 2011. (Platná doložka)

Učebnice dějepisu pro SŠ od nakladatelství Didaktis (v textu Didaktis, nebo Didaktis OSVZ):

ANTONÍN, R. a kol. *Starší dějiny pro střední školy*. Brno: Didaktis, 2018. (Platná doložka)

BOLOM-KOTARI, S., FASORA, L. *Dějiny 19. století pro střední školy: Světové dějiny a dějiny českých zemí „dlouhého“ 19. století*. Brno: Didaktis, 2016. (Platná doložka)

ČURDA, J., DVOŘÁK, J. *Moderní dějiny pro střední školy: Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. Brno: Didaktis, 2014. (Platná doložka)

Učebnice dějepisu pro SŠ od nakladatelství Paseka (v textu pouze Paseka):

ČORNEJ, P. a kol. *Dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2021.

Učebnice dějepisu pro SŠ od nakladatelství Kartografie (v textu pouze Kartografie):

SEMOTANOVÁ, E. *Atlas českých dějin*. 1–2 svazek. Praha: Kartografie, 2003.

Učebnice dějepisu pro gymnázia a střední odborné školy od nakladatelství SPN (v textu pouze SPN D G):

POPELKA, M.A. kol. *Dějepis pro gymnázia a střední školy. 1, Pravěk a starověk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2016.

ČORNEJ, P. a kol. *Dějepis pro gymnázia a střední školy. 2, Středověk a raný novověk.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2009.

HLAVAČKA, M. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 3: novověk.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001.

KUKLÍK, J. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 4: nejnovější dějiny.* Praha: SPN, 2002.

Učebnice dějepisu pro SOŠ od nakladatelství SPN (v textu pouze SPN D SOŠ):

ČORNEJ, P. a kol. *Dějepis pro střední odborné školy: České a světové dějiny.* SPN – pedagogické nakladatelství, 2016.

Učebnice občanského a společenskovedního vzdělávání pro SŠ od nakladatelství Computer Media (v textu Computer Media, nebo Computer Media OSVZ):

BELLOVÁ, J. a kol. *Občanský a společenskovední základ: Ekonomie.* Prostějov: Computer Media, 2015. (Platná doložka)

DOLEŽALOVÁ, L. a kol. *Občanský a společenskovední základ: Psychologie.* Prostějov: Computer Media, 2020. (Platná doložka)

KÖHLEROVÁ, T. a kol. *Občanský a společenskovední základ: Sociologie.* Prostějov: Computer Media, 2018. (Platná doložka)

MOTYČKA, P. a kol. *Osobnostní a etická výchova pro střední školy: 1.–2. Díl.* Prostějov: Computer Media, 2021 b.

SCHÖN, J. *Občanský a společenskovední základ: Filosofie.* Prostějov: Computer Media, 2019.

OUDOVÁ, A. *Logistika: základy logistiky.* Prostějov: Computer Media, 2016. (Platná doložka)

SCHÖN, J. *Občanský a společenskovední základ: Náboženství.* Prostějov: Computer Media, 2012.

KÖHLEROVÁ, T. a kol. *Občanský a společenskovední základ: Politologie.* Prostějov: Computer Media, 2015.

ZLÁMAL, J. a kol. *Občanský a společenskovední základ. Právo.* Prostějov: Computer Media, 2019. (Platná doložka)

Učebnice občanského a společenskovedního vzdělávání pro SŠ od nakladatelství Olomouc (v textu Olomouc):

ŠIL, P. a kol. *Člověk na cestě k moudrosti: filosofie a etika pro střední školy.* Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2008.

Učebnice občanského a společenskovedního vzdělávání pro SŠ od nakladatelství Didaktis (v textu Didaktis, nebo Didaktis OSVZ):

DENGLEROVÁ, D. a kol. *Společenské vědy pro střední školy: 1. díl*. Brno: Didaktis, 2009.
DUFEK, P. a kol. *Společenské vědy pro střední školy: 2. díl*. Brno: Didaktis, 2010.
DOBEŠOVÁ, L. *Společenské vědy pro střední školy: 3. díl*. Brno: Didaktis, 2014.
BRÁZDA, R. *Společenské vědy pro střední školy: 4. díl*. Brno: Brno: Didaktis, 2011.
(Platná doložka)

Seznam použitých zkratk:

D	Dějepis
G	Gymnázium
OSVZ	Občanský a společenskovední vzdělávání
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
SŠ	Střední škola
SOŠ	Střední odborná škola
VkO	Výchova k občanství
ZŠ	Základní škola

Kontakt na autory:

Mgr. Monika Suková
Katedra společenských věd
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého
Žižkovo náměstí 5
771 40 Olomouc
e-mail: monika.sukova@upol.cz

Mgr. Lubomír Vojtěch Baar
Katedra společenských věd
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého
Žižkovo náměstí 5
771 40 Olomouc
e-mail: lubomirvojtech.baar01@upol.cz